

Jakab Péter

Az ispotályos rend letelepedése Máltán

Bevezetés¹

HA VAN A TÖRTÉNETTUDOMÁNYON belül olyan terület, amely egyre nagyobb népszerűségnek örvend, akkor a keresztes háborúk és a szerzetes lovagrendek kutatása minden bizonnyal az. A három nagy lovagrend – a templomos, a johannita és a Német Lovagrend – évszázadok óta egyszerre testesíti meg az átlagember szemében a bátor Krisztus-katonát és a misztikumot. Utóbbi különösen akkor kerül előtérbe, amikor a templomosok hírhedt peréről hallunk vagy olvasunk. A kutatás, de főleg az oktatás – a Német Lovagrend történetét a II. András-féle sikertelen letelepítéssel kiegészítve – a 14–15. században elvarrja e rendek történetét, s ezzel akarva-akaratlanul már a középkor kései periódusában mint anakronisztikussá vált szervezeteket jeleníti meg.

E nézőpont kétségtelenül hamis, és korrekcióra szorul. Éppen azon az ispotályos renden bukik meg, amely az európai történet viharait túlélve nemcsak díszes külsőségekben van jelen szinte minden országban, hanem évente sok millió ember gyámolításával vívja ki újra és újra a 21. század emberének tiszteletét. A Máltai Lovagrend és az azonos előnevű Szeretetszolgálat mindenki fülében ismerősen cseng. A nyolcágú, nyolc evangéliumi boldogságot szimbolizáló keresztet² is könnyen lerajzoljuk némi gondolkodás után. Ismereteink azonban hézagosak: elmosódott az a pár száz év, amelynek során a Rhódosz szigetéről az éj leple alatt tovahajózó ispotályosokból „Máltai Lovagrend” lesz, Európa legdélebbi pajzsa. Az oszmán-török tengeri expanzió megállítása Lepantónál (1571) éppen olyan előzmény nélküli, önmagában álló évszám lett, mint nemzeti történetünkben 1526. Persze az is igaz, hogy előbbi

1 Jelen dolgozat eredeti változata (bővített címmel) a 2004/05. évi OTDK-ra készült (szóbeli védésére 2005. március 22-én került sor). A szerző köszönetét fejezi ki témavezetőjének, Ságghy Marianne-nak és opponenseinek. Akárcsak az egész dolgozatot, e munkát is a másik konzulens, Sahin-Tóth Péter emlékének ajánlom. *Requiescat in pace.*

2 GÖMBÖS, 1993. 129.

korántsem egyértelműen a kései kereszties hadjáratok cezúrája a kutatástörténetben.³ A kicsiny szigetország 1565-ös ostroma viszont – amely az öntudatos máltaiak szóhasználatban „*The Great Siege*” névre hallgat – mindössze egy évvel előzte meg Szigetvár szultáni ostromát.

A kutatás arra irányult, hogy a letelepedés körülményeit és viszonyosságait a lehető legteljesebb módon feltárja, s a későbbiekben mélyebb, nem pusztán az eseménytörténetre és a politikai háttérre koncentráló vizsgálatokat készít sen elő. Első megközelítésben azonban nem is vállalkozhattunk többre, mint hogy egyebek mellett a rendtörténet által is elhanyagolt, V. Károly-féle adománylevél vizsgálatával megpróbáljuk megközelíteni e folyamatot.

„...*Rhodo insula a Trucis longissima acerrima obsidione violenter occupata...*”⁴

A johannita Rhódosz végnapjai

A sors különös fintora, hogy a templomosok veszte a johannita rendnek gazdagságot hozott. Ez nem ítélet, csak tény: V. Kelemen pápa⁵ 1312. május 2-án kiadott, *Ad providam* bullája az Ibériai-félszigeten túl minden templomos birtokot az ispotályosoknak juttatott. Így „*győzelmük legalább olyan látványos volt, mint Jacques de Molay és a templomosok bukása.*”⁶

A Rhódoszon megtelepedő lovagrend a 15. század végén, illetve a 16. század elején külpolitikailag kényes helyzetbe került, amikor egyértelművé vált, hogy a közel-keleti oszmán terjeszkedést meg lehet állítani, de visszaszorítani már nem. A sziget három ostromnak is ellenállt a 15. században, ezek közül az 1480-as támadás szultáni irányítású volt.⁷ 1522 decemberében azonban – nem kis részben az elhúzódo harctól elcsigázott lakosság kérésére – l’Isle-Adam egységét kötött az ispotályosok bátorságától lenyűgözött szultánnal, amely szerint, ha átadják az erődöt, ők és a hozzájuk szabadon csatlakozók ingóságakkal

3 E metodikai kérdéshez lásd BÁRÁNY, 2006. 160.

4 Lásd a szerző fordítását a mellékletben.

5 Eredeti nevén Bertrand de Got, 1305–1314 között uralkodott.

6 HOUSLEY, 1992. 213.

7 Ezen dolgozaton belül az 1455-ös és 1467-es kísérletek háttéréről és lefolyásáról nincs módunk beszámolni. 1480-ban II. Mohamed (1429 – 1481) uralmának utolsó hadi vállalkozása akkor tört derékba a d’Aubusson bíboros-nagymester védte rhódoszi erőd alatt, amikor az egykori Kolosszus talapzatán álló Szent Miklós-toronyból összedől és 2500 embert maga alá temetett a török ostromtorony. Lásd MARJAI, 1990. 56.

együtt elhagyhatják a szigetet. A fiatal Szulejmán a sikeres ostrom után egy fermánban az alábbi módon rendelkezik beglerbégjének:

„Mivel Rhódosz szigetét, amelyet legyőzhetetlen seregeim nemrégiben elfoglaltak, a háború szörnyen kimerítette, megparancsolom, hogy ennek a tartománynak a lakóit senki semmi módon ne igázza le, hogy az igazságszolgáltatás ne legyen szigorú, és hogy az adókiivetést is mérséklettel hajtsák végre abból a célból, hogy a sziget ismét visszanyerhesse régi ragyogását és gazdagságát. Éppen ezért akadályozd meg a kizsákmányolás minden olyan formáját, amely lázadást szítna, mivel az a kívánságom, hogy a sziget népe békében és nyugalomban éljen; egy pillanatra se lanyhuljon igyekezeted, hogy visszaállítsd a sziget egykori jólétét olyan gyorsan, ahogy az csak lehetséges. Ha te elnyomod a népet, ha túlterheled adóiddal, ha elhinted a népben a gyűlölet és a lázadás magját, már előre megmondom neked, hogy mentegetőzésedet nem fogom elfogadni, éppen ezért kerülj el minden tévedést!”⁸

A karácsonyi egyezmény értelmében 1523. január 1-jén éjjel egy harminc hajóból álló flottán, fedélzetükön főbb ingóságokkal és a teljes levéltárral, a túlélő lovakok és kíséretük l'Isle-Adam vezetésével elhajóztak a szigetről.⁹

A sziget 1522-ben immár megszűnt *antemurale Christianitatis*¹⁰ lenni, s ezzel megkezdődött a rend 1529-ig tartó bolyongása a Földközi-tenger nyugati medencéjében.

„A próféta szakállára mondom, nagyon nehezen esett,
hogy az öregembert ki kellett űznöm a saját hazájából.”
(Szulejmán szultán)¹¹

A hazátlan rend

Miután Guillaume Caoursin johannita alkancellár¹² (a *Liber Conciliorum* adatai alapján) megírta az ostrom történetét *Descriptio obsidione Rhodiae* címen, egész Európa értesült a kulcsfontosságú sziget elvesztéséről. A veszteség súlyát nö-

8 Idézi MARJAI, 1990. 61.

9 Magyar rendtag ekkor a jelenleg rendelkezésre álló adatok szerint már nem volt az ispotályosok között. A 14–15. században a magyar-szlávon perjelség „nemzetbe”, nyelvbe (*langue*) sorolása sem egyértelmű, lásd HUNYADI, 2006. 203. Engel Pál szerint a rend hazai hanyatlása már a 14. század végén kezdetét veszi, mivel a Jean Fernandez de Heredia nagymester által készítettett, a rend birtokait Európa-szerte felsoroló összeírásban sem szerepel Magyarország. ENGEL, 1997. 111.

10 Idézi HOUSLEY, 2002. 132.

11 Idézi MARJAI, 1990. 61.

12 Az alkancellár a Nagymesteri Titkárság vezetője volt. Műve 1500 előtt kilenc különböző nyomdában jelent meg. BRADFORD, 1964. 28.

velte, hogy 1521-re Rhódosz a kereszténység legerősebb és legmodernebb erődítménye volt.¹³

A rend rábízta magát a Gondviselésre, s a Filermói Boldogasszonyra. Utóbbi kegykép a II. Bajazid szultántól kapott Keresztelő Szent János-kézereklye¹⁴ mellett a lovagok legnagyobb kincse volt,¹⁵ amely csodás körülmények között került elő Rhódoszon. 1513-ban bevették a Szent Márk-templomba, de szerencsére az ostromot is túlélte. A lovagok természetesen magukkal vitték a kegyképet, amely mint Hodigitria („útmutató”) Boldogasszony, vezérelte az ispotályos hajókat egy szebb jövő felé.¹⁶

1523. március 1-jén kötöttek ki az ispotályosok Messinában, Szicília szigetén, amely ekkor már a spanyol Habsburgok birtoka volt Dél-Itáliával együtt. A csapat észak felé haladt, s az egykori antik Cumae elhagyása után augusztusban találkoztak VI. Adorján pápával.¹⁷ A császár 1524-ben felajánlotta a rendnek Málta és Gozo szigeteit, valamint az észak-afrikai parton a Gabesi-öböl keleti partjának erődvárosát, Tripolit.¹⁸ Ekkor azonban már ismét egy Medici ült Szent Péter trónján: VII. Kelemen,¹⁹ aki Capua egykori perjeleként maga is a rend tagja volt. Megválasztásán a konklávémarsall maga a nagymester volt, egyrészt ráirányítva a Szentszék figyelmét a „házatlan rendre”, másfelől kifejezve támogatását az egykori rendtag Medici-bíboros felé.

A VI. Adorjánt követő Kelemen pápa 1527-ben felajánlotta az ispotályosoknak székhelyül Viterbo városát, ahol a rend végül négy teljes hónapot töltött el a pestis kitöréséig. A járvány bizonyára az utolsó érv volt távozásuk mel-

13 SIRE, 1994. 57. – Rhódosz elveszte után Európában felerősödött a törökellenes propaganda, amelynek alapjául Andrea Cambini 1528-ban kiadott műve szolgált (*Libro della origine de Turchi et Imperio delli Ottomani*), amely szerint az oszmánok nem a trójaiak leszármazottai, hanem „barbárnak születtek és sosem lesznek mások”. Idézi HOUSLEY, 2002. 133.

14 Az ereklyét a már többször említett d'Aubusson nagymester kapta. Az ajándékozást a vallettai társkatedrálisban Antoine de Favray (1706–1798) lunettaképe örökíti meg. Lásd CUTAJAR, 1995. 92.

15 A kegykép mellett a rend többi féltve őrzött ereklyéje, így Keresztelő Szent János jobbja, Szent Eufémia vértanú teste és a Szent Kereszt egy szálkája is a Rhódoszról kimenekített kincsek között volt. BRADFORD, 2006. 117.

16 A kegyképet Málta napóleoni meghódításáig a Szent Lőrinc-templom, majd a vallettai Keresztelő Szent János-társkatedrális őrizte. Később kalandos úton a Karagyorgyevics-dinasztia birtokába került, jelenleg Albániában őrzik. CUTAJAR, 1995. 48.

17 Eredeti nevén Adriaan Florent d'Edel, 1522. január 9-től 1523. szeptember 14-ig volt pápa. A rövid ideig uralkodó egyházfő egykor maga is V. Károly nevelője volt Gentben.

18 Jelenlegi neve: Farabulus-el-Charb.

19 Eredeti nevén Giulio de'Medici, 1523. november 19-től 1534. szeptember 25-ig uralkodott.

lett, de nem az egyetlen. A Medici-pápa, aki I. Ferenc²⁰ francia király milánói sikere után Franciaország és Velence mellé állt a spanyolokkal szemben, az 1525-ös (vesztes) paviai csata után sem egyezett ki V. Károllyal, hanem a cognac-i liga (1526. május 22.) élére állva Velence, Firenze, Milánó, Franciaország és Anglia szövetségbe tömörítésével válaszolt. Rövidlátó politikája azonban hamar megbosszulta magát, s az egyházfő Rómában az Angyalvárba húzódva élte meg, amint V. Károly hadai 1527. május 6-i kezdettel felprédálják „az áruló pápa” városát („Sacco di Roma”).²¹ L’Isle-Adam minden bizonnyal felmérte az erőviszonyokat Itáliában. Az egykori alexandrettai hősnek mindenkinél jobban tudnia kellett, hogy közvetve a kelet-mediterráneumi nagypolitikában való aktív részvétel volt a rhódoszi bukás egyik oka. 1527-re a pápa szorongatottabb helyzetbe került, mint valaha. Úgy véljük, nem zárható ki annak lehetősége sem, hogy Kelemen egykori rendtársait saját szolgálatába fogadva vagy akár (II. Gyula példájára) elit testőrséggé alakítva kívánta maga mellett tartani. A rend távozásának legkézenfekvőbb és általánosan elfogadott indoka az, hogy a lovagok nem tudtak beilleszkedni a kisváros „szárazföldi” életébe.²²

Mindebből viszont nem következik azonnal az ekkor még a császári koronát nélkülöző V. Károly ajánlatának, vagyis Máltának az elfogadása. Milyen más alternatíva létezett még elvileg? A „félíg szárazföldi-félig vízi” Velence lát-szólag ideális megoldás lett volna. Valójában az Adria Királynője végig a rend „legnagyobb ellensége” újkori történetében.²³ A Signoria elsősorban gazdasági, kereskedelmi okokra visszavezethető törökbarát külpolitikájában gyakorlatilag a 15. századtól a 17. század második feléig nem állt be fordulat. A városállamra a lovagok mint árulóra tekintettek, amely hagyta, hogy a Földközi-tenger szigetei – élen Rhódossal – az oszmánok ölébe hulljanak. A feltétel nélkül Krisztust követő ispotályosok szemében nem fért össze a keresztény világváros képe az oszmán kereskedelmi partnerével. Velence és a későbbi máltai állam között

20 1515–1547 között uralkodott.

21 „A benyomulók csak a szákmányszerzéssel törődtek... Mintegy négyezren haltak meg a harcokban és a vad fosztogatásban. (...) A megkínzottak panaszaiktól visszahangzott a város...” (GUICCIARDINI: *Itália története*. XVII. könyv, 6–11. fejezetek) – Bármennyire is törekedett rá, Károly nem tudta elfeledtetni sem a kortársakkal, sem az utókorral a reneszánsz pápaság szimbolikus zárásaként értelmezett eseményt.

22 Egy másik Medici viszont 1562-ben sikerrel járt: I. Cosimo, az 1534-ben létrejött Toszkán Nagyhercegség ura Pisa városában megalapította a Szent István-lovagrendet. E katonai szervezet – bár szintén elsődleges feladatának tekintette a török elleni küzdelmet – kétségtelenül a Medici-ház nagyhercegi ágának új arisztokráciájának összefogására volt hivatva. FODOR, 1999. 371.

23 Galeazzo Marescotti apostoli követ és inkvizítor még az 1660-as években is így hivatkozik Velencére Máltán, vö. MALLIA-MILANES, 1994. 103.

később annyira elmérgesedett a viszony, hogy Manuel Ointo Foncesca nagymester²⁴ 1742-ben (!) olyan törvényt hozott (*Decreto contro i Veneziani*), amely megtiltotta velencei patrícius felvételét a rendbe, s elrendelte minden olyan hajó megtámadását, amely a Szent Márk-lobogó alatt fut ki a tengerre.²⁵ A „törökbarát Serenissima” ideológiája mellett az a tény is szerepet játszott Velence és az ispotályosok ellenséges viszonyában, hogy – Peter Earle szavait²⁶ idézve – Málta a „keresztény kalózkodás fővárosa” lett a 16. század második felében, s mint ilyen, az Adria Királynőjének riválisa.

A rend harcászati tapasztalataira igényt formált a korszak másik meghatározó jelentőségű uralkodója, az angol VIII. Henrik is. 1527-ben a király meghívta l’Isle-Adam nagymestert, s kifejezte nemtetszését, amiért az ő véleményét nem kérte ki senki ez idáig.²⁷ Henrik kifejtette arra vonatkozó igényét is, hogy a rend – de legalábbis az angol nyelv – sorakozzon fel Calais védelmében a „legkeresztényibb király”, azaz I. Ferenc francia uralkodó hadai ellen, s nem kis célzással, ágyúkat bocsátott az ispotályosok rendelkezésére.²⁸ A nagymester a „Vallás Védelmezője” címmel tisztelte meg az uralkodót, majd személyi kérdésekben folytattak tárgyalásokat, de megegyezésre nem került sor. A Dél-Anglia partjaihoz közeli Wight-szigetek szintén üresek voltak, de a nagymester számára a Földközi-tengertől nagyon távolinak tűnhettek. Ráadásul VIII. Henrik centralizált, abszolutista Angliájában még az 1534-es anglikán reform előtt sem lett volna helye egy a katolikus egyházi hierarchiában is alapvetően szuverén lovagrendnek. Henrik központosító törekvéseivel szembenállt a rend „nemzetközi”, ha úgy tetszik, nemzetek fölötti jellege is. Mindezek az okok vezetnek majd (mint később még szó lesz róla) az angol lovagok nyelvének tragédiájához is.

Az 1520-as évek végén a reneszánsz pápaság itáliai nagyhatalmi törekvéseinek tulajdonképpeni megbuktatója, V. Károly rendelkezett a legnagyobb hatalommal dacára annak, hogy a német nyelvterületen a reformációnak végül engedni kényszerült. Az uralkodó és a „spanyol világbirodalom” teoretikusának nevezhető, piemonti származású Gattinara kancellár lényegében hasonló tervet dédelgetett a tengeren, mint Szulejmán, csak éppen ők a nyugati medencét akarták uralmuk alá hajtani. Ehhez természetesen szorosan hozzátartozott az észak-afrikai partvidék szisztematikus visszahódításának terve is. Károly

24 1741–1773 között volt a Szuverén Máltai Lovagrend nagymestere.

25 MALLIA-MILANES, 1994. 104.

26 Idézi FODOR, 1999. 375.

27 SEWARD, 1995. 269.

28 BRADFORD, 2006. 118.

mindenekelőtt Dél-Itália és Szicília védelmét látta fontosnak megszervezni,²⁹ bizonyára ezért sem a spanyol partvidékhez közel eső (szintén jórészt lakatlan) Minorcát ajánlotta fel, bár ekkor a lovagok már több éve elkeseredetten kilincseltek Szicília, Korzika, Szardínia, illetve Elba szigeteinek egyikéért. 1524-ben, amint láttuk, „kosarat kapott” a nagymestertől, sőt, úgy tűnt, hogy a Medici-pápa fogja érdekszférájába vonni a székhely nélkül maradt rendet. 1529-ben azonban, Bécs sikertelen ostroma után pillanatnyi lélegzetvételhez jutva, a pápával, majd „az ősellenség” I. Ferencsel kötött barcelonai,³⁰ illetve cambrai-i béke³¹ évében az uralkodónak rendkívül kapóra jött, hogy a Rend vezetése – a több éve tartó állapotot megelégtelve – maga kérte Károly birodalmi követeitől, hogy uruk vegye fontolóra a máltai szigetszoport mint lehetséges telephely átengedését, a korábbival azonos feltételek mellett. L’Isle-Adam fenntartásokkal és belső ellenzékétől bírálva ugyan, de elfogadta végül az egyezséget; felismerte, hogy ekkor a rend előtt már nem volt más alternatíva.

„*Donamus omnia jura*”

Az adománylevél 1530. márciusában kelt Castelfranco városában. Az *intitulatio* (az V. Károly uralma alatt álló területek részletes felsorolása, az anyakirályné megnevezése donátorként) teljesen szokványos.³² Az adományok felsorolása Tripolival kezdődik,³³ a Gabesi-öböl keleti partján fekvő erőd óriási stratégiai jelentőséggel bírt Észak-Afrika védelmében. A rend azonban a megkapott javaknak, felszereléseknek (vagy a külön passzusban megemlített ostromgépeknek) csak egy részével sáfárkodhatott szabadon, s minden, nem az adományozott sziget hátrányából származó költségtöbbletet saját bevételeiből kellett finanszí-

29 1530–31-ben is felmerült, hogy a török a tengeren, illetve Itálián át fogja megtámadni a Birodalmat. GUNST, 1976. 170. – Nápolyban és Szicíliában súlyos volt a helyzet, a francia követek ugyanis nyíltan és folyamatosan agitáltak Károly ellen. ZOMBORI, 2003. 65.

30 1529. június 29-én.

31 Az 1529. augusztus 3-iki, „hölgyek békéjének” csúfolt megállapodás (I. Ferenc, illetve V. Károly anyja kezdeményezték a megállapodást) közvetlen előzménye a francia részről vesztés landrianói csata volt, vö. GUNST, 1976. 126.

32 Lásd RODRÍGUEZ-SALGADO, 1988. 83.

33 „...*Insulas nostras Tripolis, Melibeti, & Gaudisii*” – A máltai szigetszoporttól hozzávetőlegesen 400 km-re délre fekvő erőd 1551-ben végleg elveszett a lovagok, illetve a császár számára. Hogy V. Károly mennyire lehetetlen feladat elé állította az ispotályosokat, nézetünk szerint igazolást nyer a tényben, miszerint ma sem ismerünk olyan dokumentumot, illetve forrást, amely a rendet kárhózzátná vagy felelősségre vonná az egyébként érzékeny vesztéséért.

roznia. Cserébe viszont Mindenszentek ünnepére csak egy ölyvet vagy sólymot (*unius accipitris, seu falconis*) tartozott eljuttatni Szicília alkirályához. Ez a szimbolikus kötelezettség egyértelműen szabad hűbéri adományra utal, ahogyan az adománylevél szövege ezt kifejezésre is juttatja feljebb (*feudum perpetuum nobile liberum et francum*).

Az okirat második fele szinte egyetlen hatalmas körmondatban megfogalmazott, mindenre kiterjedő jogot biztosító *litterae privilegiales*.³⁴ Egy-két császári előjogot nem számítva a lovagrend élet és halál ura lesz a szigeten, különösebb ellenőrzés nélkül. A szicíliai alkirályal egyfajta kollegialitást ír elő a dokumentum, például „főbenjáró bűnösök” (pártütők, eretnekek) esetében, akiknek továbbra sem biztosíthat a sziget menedékjogot.³⁵ A sziget másik fontos tisztségviselőjével, a máltai püspökkel való sűrlődés lehetőségét Károly bölcsen kizárja azzal, hogy ajándékként (*praesentationi nostrae*) kedvelt embere, Balthasar Waltkirk püspök és alkancellár halála pillanatától már az ispotályosok terjeszthetik fel jelöltjeiket a megüresedett stallumra. Az uralkodó ugyanakkor kiköti, hogy a harmadik személy jelölésének joga őt illeti. A rendi hierarchiában új ellenőrzési területet biztosít az oklevél szövege, amikor meghagyja, hogy a főpap automatikusan „nagykereszt”³⁶ lesz, vagyis állandó tagjává válik a nagymester és a nyolc nyelvet (*langue*) vezető *baillivusok* alkotta nagytanácsnak (*consilium ordinarium*).³⁷

V. Károly egyéb személyi kitéltet ugyan nem tesz, ám tanácsolja egy rátermett, s az egész közösség bizalmát bíró admirális kinevezését. A kulcsszereppel bíró tisztség viselője mindig az itáliai nyelvből került ki, felelőssége és tapasztalatai alapján gyakran ő volt a nagymesteri poszt várományosa is. Emiatt tehát mégsem lehet azt mondani, hogy az uralkodó számára érdektelen lett volna az ispotályos vezérkar összetétele, mi több, a fentiek fényében közvetve befolyást szerzett a kinevezési procedúrát illetően.

Az adománylevél záró passzusa, mintegy a fenti megkötések enyhítendő, rendelkezik arról, hogy a felmerülő szükségleteket – mindazt, amiben a lovagok a szigeten hiányt szenvednek – pótolja az uralkodó. Úgy tűnik, a védelmi

34 „...pleno jure habendum, tenendum, dominandum et omnimodam jurisdictionem exercendum [...] donamus [...] omnia jura, omnesque actiones reales et personales...”

35 „...exceptis tamen illis, qui aut laesae Majestatis, aut haeresis rei decernentur, quos non ejicere (sic!), sed ad omnem ipsius Viceregis, aut Locumtenentis requisitionem capere, & captivoseidem Viceregis, seu Praesidenti remittere teneantur.”

36 A rend legmagasabb központi és tartományi méltóságainak megnevezése, lásd FODOR, 2001. 349.

37 „...sic ad dictum episcopatum promotus teneatur Magister praedictus Magnam Crucem concedere, eumque ad Consilium dicti ordinis cum Prioribus et Bajulivis admittere.”

rendszer és a hadieszközök tekintetében ez jórészt csak ígéret maradt, hiszen közvetlenül az 1565-ös ostrom előtt Don García spanyol grand II. Fülöphez írt levelében az alábbira figyelmeztet: „*Málta Szicília kulcsa. Ha elvész, Felséged birtokainak védelme csak olyan nagy ráfordítással oldható meg, hogy magam is kételkedem, kivitelezhető-e egyáltalán.*”³⁸

A dokumentum véleményünk szerint egyszeri, földben kifejezhető *responsio*-ként is értelmezhető. A lovagok által működtetett rendház-és birtokhálózatok egységeinek, a *komturiáknak* gyarapítását a századok során minden nagyobb (nyugati) keresztény államalakulat vezetése fontosnak érezte.³⁹ A *komturiákból* származó bevétel (*responsio*) évi beküldése „helyett” V. Károly lehetővé tette a rendi központ újjászerveződését, amitől joggal várhatta, hogy egyúttal akár évtizedekre előremenően megváltotta a rendszeres hozzájárulást.

Az új otthon

Málta és Gozo infrastruktúrája és erőforrásai tekintetében a legárulkodóbb forráscsoport L’Isle-Adam nagymester követeinek (vagy ha úgy tetszik, „kémeinek”)⁴⁰ jelentései:

„*Máltát pusztán tufának nevezett puha homokkó borítja, maga a sziget 18-21 mérföld széles és 9-12 mérföld hosszú. A sziklás felszínen a termőföld alig 4-5 láb vastag, az is igen köves és meglehetősen alkalmatlan kukorica vagy bármely kenyérgabona termesztésére. [...] [Ugyanakkor a sziget] bőséges mennyiséget biztosít fügeből, dinnyéből és más gyümölcsökből, a sziget fő kereskedelmi cikkei a méz, a gyappjú és a kömény, melyeket a lakosok búzára cserélnek.*”⁴¹

A forrásokból az is kiderül, hogy alapvetően hiánycikk a fa, tüzelőanyagként tehéntrágyát, kórokat használ az őslakosság. „*A sziget közepén található néhány forrást leszámítva nincs folyóvíz, sem pedig kutak.*”⁴² A lovagrend végül úgy oldotta meg az ivóvíz hiányát, hogy olívaolajért cserébe bort importált Itáliából és Franciaországból. Még 1754-ből is ismerünk adatot arra vonatkozóan, hogy az ispotályosok „nagy hatású gyógyszerként” Nápolyból hozatnak hólét.⁴³

38 Idézi HOUSLEY, 1992. 232.

39 FODOR, 1999. 376.

40 Az ispotályos rendet a kezdetektől kiterjedt információs rendszer jellemezte. A kémhálozat jelentőségét a rend rhódoszi történetére vonatkozóan lásd RÁCZ, 2002. 51.

41 Idézi BRADFORD, 1964. 20–21.

42 BRADFORD, 1964. 20–21.

43 Vö. BRAUDEL, 2004. 278.

A környezeti okokon túl Philippe Villers de L'Isle-Adam számára a legnagyobb nehézséget saját belső ellenzéke jelentette. A három francia nyelv (Provence, France, Auvergne) érthető módon aggodalommal tekintett a nagymesteri orientációra, amely a pápa vezette Liga helyett egyre inkább a spanyol Habsburgok felé közelítette a rendet. V. Károly a fentebb tárgyalt módon minden kétséget kizáróan befolyást nyert egy szuverén egyházi közösség kormányzatába, ami sérthette a nagyszámú francia lovagság és a priorságok érdekeit.

Bradford nézete szerint a sziget délkeleti oldalán lévő kettős kikötő nagy szerepet játszott abban, hogy a lovagok végül elfogadták a császár ajánlatát.⁴⁴ A Földközi-tenger hajósai számára valóban a kezdetektől fogva ismert volt Marsamxett és a Birgu-öböl („Grand Harbour”) vidéke. Stratégiaileg ugyanakkor meglehetősen nehezen védhetőnek bizonyult a terep. Amikor L'Isle-Adam nagymester 1530. május 29-én letette a hűbéri esküt, az *Il Borgónál*⁴⁵ kikötő ispotályosok összesen három öreg ágyút találtak a városban.⁴⁶

Érdeemes arra is kitérni röviden, kik éltek az adományozást megelőzően a szigeten, akik lakhelyük révén – a császári oklevél értelmében – immár a lovagok fennhatósága alá tartoztak.

A két sziget közül⁴⁷ Gozo az ősbibb kultúra bölcsője. Felszínén több a zöld terület, mint Máltán, de kikötőkkel abban az időben nem rendelkezett. A lakosokat a középkor óta kalózok tartották rettegésben, akik számára a befelételjesen nyitott, tagolatlan szárazföld falvai könnyű prédák voltak. Gozo szigetének legkiemelkedőbb pontján maguk az ispotályosok is csak egy düledező kúriát találtak.⁴⁸

Máltán Bradford számításai szerint 12 000, arab dialektusban beszélő földműves élt. Kereszténységük egyes aspektusai és paraliturgikus cselekményeik, szokásaik szöges ellentétben álltak minden bizonnyal az ispotályosok Közel-Keletről, illetve részben bizánci hagyományból táplálkozó szentkultuszával, amelynek sarkalatos pontja a Szűzanya (a „Filer mói Boldogasszony”) és Keresztelő Szent János tisztelete volt (utóbbinak életnagyságú szobra minden gályán ott állt). A bennszülött lakosságnak is megvolt persze a saját patrónusa: szinte kultikus tisztelet övezte Szent Pál alakját, akinek hajótörését, az apostol

44 BRADFORD, 1964. 21.

45 1565 után a település a törökök feletti győzelem emlékére a *Vittoriosa* nevet kapja. A legújabb kortól a városka ismét *Birgu* néven szerepel a térképeken.

46 SEWARD, 1995. 270.

47 A Málta északi partvonala és Gozo között elterülő apró, szinte egyetlen hatalmas sziklából álló Comino szigetét ebben az összefüggésben nem vizsgáljuk.

48 BRADFORD, 1964. 22.

karjára kúszott vipera tűzre vetését és a helyi főúsztviseelő, Publius apjának gyógygyógyítását az Apostolok Cselekedetei is tartalmazza.⁴⁹

Mindazonáltal valószínű, hogy nem az eltérő vallási hagyományokban gyökerezett a legfőbb probléma a szigetlakók és lovagrend viszonyában. Máltai szemmel nézve Károly a laza alkirályi függés helyére ugyanis az emberek mindennapjaiban megnyilvánuló, „idegen” uralmat állított. Az ősi, belső területen lévő város, Mdina⁵⁰ és közvetlen környezetének jellegzetességei a fentebb már idézet jelentés interpretációjában a következők:

„A főváros, amelyet Nemes Városnak⁵¹ neveznek, egy kiemelkedésen áll, a sziget közepén. A házak nagyobb része lakhatatlan... a sziget nyugati partjánál nincsenek kikötők vagy öblök, s a homok is igen köves. A keleti partszakaszon ugyanakkor számos hegyfok és kisebb öblöt találhatók, s két különösen szép és tágas kikötő, mindkettő elégséges bármely típusú flotta befogadására.”⁵²

Akár a szerzett információk, akár a tapasztalatok döntöttek, a lovagok végül a mai Birgu városát választották székhelyül. A Máltai Lovagrend centruma még a Nagy Ostrom után is a sziget e keleti, délkeleti partvonalra volt, itt hozták létre összefüggő erődhálózatukat is (utóbb Valletta központtal, az 1565-ös ostrom hős nagymesteréről, Jean-Parisot de la Vallette-ről elnevezve).

Az őslakosok között ugyanakkor nagy múltra visszatekintő, az aragón koronához kötődő arisztokrata családok voltak (Inguanéz, Manduca, Sciberra).⁵³ Az ő szemükben V. Károly esküszegővé vált, hiszen Málta egy 1428-as szerződésében megállapított részleges autonómiáját politikai érdekből feláldozta.

A máltai arisztokrácia és a rend ellentétét tovább fokozta, hogy az ispotályos hierarchia még a 16. század elején is rendkívül zárt volt, a belső fegyelemre a megváltozott körülmények miatt különösen nagy szigorral figyeltek. A lovagok és a káplánok (elkülönülve a szolgálattelvőktől) továbbra is a nyolc *langue* („nyelv”): Auvergne, Provence, France, Aragónia, Kasztília, Anglia, Germánia és Itália kötelékébe tartoztak, melyek élén a *baillivus*⁵⁴ („tisztartó”) állt. A nyolc nyelv vezetője a nagymesterrel (és az adománylevél értelmében immár a püspökkel kiegészülve) alkotta a rendi tanácsot (*consilium ordinarium*), két-két

49 ApCsel 28, 1–10. – A. Ganado szellemes megjegyzése szerint a régi írók ezt tartották a sziget egész történetében a legjelentősebb eseménynek. Idézi CIARLO', 1999. V.

50 A település spanyol neve (*Citta' Notabile*) ekkor még elterjedtebb volt.

51 Lásd az előző jegyzetet.

52 Idézi BRADFORD, 2006. 119.

53 BRADFORD, 1964. 23. – A sziget legnagyobb hegysége, amely a két nagy öblöt választja el egymástól keleten, ma is a *Sciberra* nevet viseli.

54 Célszerűnek látjuk az eredeti, az oklevélben is szereplő terminus használatát az angol szakirodalomban elterjedt (*bailif*), illetve a hazai munkák egy részében elterjedt *bailló*, illetve *bailli* ellenében.

idősebb lovag részvételével pedig a nagytanácsot (*consilium completum*).⁵⁵ Az előremenetel a négyszeri, egyenként hat hónapig tartó hajószolgálat (az ún. „karaván”), továbbá rátermettség és szerencse kérdése volt.⁵⁶ A helyi előkelőknek már a lovagrendbe való bejutását is megnehezítette, hogy a lovagi testület a jelöltekől mindkét szülői ágon legalább négy nemesi őst követelt meg.⁵⁷ A tisztartók közötti feladatmegosztás ebben a korban már olyan precízen működött, hogy lefedte az élet szinte minden területét: a francia baillivus az ispotályokért, az auvergne-i a kormányzatért, az angol a partvonal védelméért, a német az erődök karbantartásáért, a kasztíliai-portugál⁵⁸ pedig a kancelláriáért felelt. Összességében a rend felépítése és államigazgatása mit sem változott az új székhelyen: továbbra is egy arisztokratikus köztársaság jegyeit hordozta magán,⁵⁹ ahol a flottaparancsnoktól a főorvosig mindenkit a nagymester nevez ki helyére. Ez alapján feltételezzük, még ha egy máltai nemesifjú be is jutott a lovagrendbe, számottevő feladat, s így kiugrási lehetőség bizonyosan nem várta. Semmiképpen sem beszélhetünk tehát arról, hogy a lakosság bármely társadalmi rétegével könnyű lett volna az együttműködés; a kölcsönös idegenkedésből lassan, s főleg kényszerből lesz csak egyfajta „szimbiózis”, a 16. században kétségtelenül kissé anakronisztikus lovag-vazallus kapcsolat.⁶⁰

A lovagrendi sajátosságok új működési keretei

A megváltozott viszonyok, szűkös anyagi körülmények, s a sziget miliójétől való társadalmi elszigeteltség sajátosan rányomta bélyegét az ispotályosok két alapvető tevékenységére, a gyógyításra és a hadviselésre is. Ezeket tekintjük át az alábbiakban.

A rendi ispotály, amely nem szenvedhette a több évig tartó tengeri-szárazföldi vándorutat, Szicília szigetéről költözött át Birgu városába. Az új épület 1533-ra

55 TÖRÖK, 1997. 28.

56 A karaván szolgálat értékes forrásai Girolamo di Colloredo lovag feljegyzései 1637-ből. Részletek olvashatók belőle (olasz nyelven): BRADFORD, 2006. 231–239.

57 FODOR, 2001. 28.

58 Az 1310-ben alakult portugál és az 1319-ben létrejött kasztíliai nagyperjelség együttesen alkotta a nyolcadik nyelvet. Baillivusának címe (feladatköréből adódóan) nagykancellár (*magnus cancellarius*) volt, vö. ZOMBORI, 1988. 65. és TÖRÖK, 1997. 28.

59 FODOR, 1999. 375.

60 Ez a törékeny egyensúly tört darabokra a napóleoni háborúkat követően, amikor a győztes angolok a máltaiak kifejezett kérésére nem adták vissza a szigetet a rendnek.

készült el, de 1538-ban már bővítésre volt szükség.⁶¹ Szerkezetében a Rhódoszon jól bevált, kétemeletes, körfolyosós-udvaros kórháztypust követte.⁶² Az 1520-as évek nagy járványai szintén arra ösztönözhatték a lovagokat, hogy a betegápolást mielőbb újraindítsák, mégpedig a régi feltételekkel, a hagyományos, keleti szaktudásra építő orvoslással. Továbbra is szisztematikusan elkülönítették a betegeket, s egy ágyba csak egy páciens került. A francia *baillivus* (az ispotály vezetésével megbízott tisztartó) közvetlen munkatársai a két orvos, a két sebész és a kórház káplánja voltak.⁶³ Utóbb a két nagyobb sziget (Málta és Gozo) egészségügyi ellátása differenciálódott, de még 1538-ból is van adatunk rá, hogy Alonso Predal *protomedicus* mint „főorvos” felel a betegápolás szakmai részéért.⁶⁴ Mindezek ellenére Birgu ispotálya érdekes módon nem foglalkozott a helyiek gyógyításával és a zarándokok fogadásával,⁶⁵ ezért A. Gabriel *xenodochium* terminusát erre az intézményre nem fogadjuk el.⁶⁶ Mivel Rabatban működött már egy helyi kórház, az ispotályosok nyilván nem érezték szükségét egy új közkórház létesítésének, már csak anyagi szempontból sem.⁶⁷ Kétségtelen ugyanakkor, hogy az ispotályos betegápolási rendszer a kor egészségügyi ellátásának élvonalába tartozott századokon keresztül,⁶⁸ a kórház helyétől függetlenül. Erre enged következtetni az angol Henry Teonge, aki 1674-ben a szigetre látogatva a már Vallettán székelő *infermeria* levegős, függönyökkel, ágyneművel jól ellátott termeiről tesz feljegyzéseket.⁶⁹

A Nagy Ostrom előtti további építkezések elsősorban – értelemszerűen – a védelmi rendszer és a flotta megteremtésére irányultak. Az erődhálózat kiépítése – mivel a keleti part adta földrajzi lehetőségeket a rend gondosan kihasználta – ütemesen haladt előre, noha a kisebb településeken gyakran több ház,

61 LUTTRELL, 1994. 80.

62 KARASSAVA-TSINGILIRI, 1994. 92.

63 KARASSAVA-TSINGILIRI, 1994. 92.

64 JARDIN – GUYARD, 2004. 83.

65 A nagymester azonban – valószínűleg az ispotályos szentföldi hagyomány továbbéléseként – továbbra is fedezte tízenkét helyi szegény egy napi ételmezésének költségeit. Lásd WILLIAMS, 1994. 98.

66 Vö. KARASSAVA-TSINGILIRI, 1994. 92. és LUTTRELL, 1994. 81.

67 1565 után, részben az ostrom körülményeit figyelembe véve hozzák létre a máltai lovagok a vallettai nagykórházat (*infermeria*), amely már valóban nyitva állt a helyiek és az idegenek előtt is.

68 Egyetlen sokatmondó adat a máltai orvoslás sikertörténetéből: az 1533 nyarán porral és piszokkal sokak szemét megbetegítő erős széljárás után alig egy évszázaddal már van tudomásunk arról, hogy egyes lovagok védőszemüveget viseltek! JARDIN – GUYARD, 2004. 109.

69 BRADFORD, 2006. 195.

illetve városrész bontás áldozata lett.⁷⁰ A „költségkímélő” megoldás mellett szólt a Mediterráneum déli-délnyugati medencéjének egyre fokozódó török fenyegetettsége, s az ispotályosok anyagi körülményei, hiszen gyakorlatilag ugyanabból a hadikasszából meg kellett oldani Afrika szemközti partvidékének és Tripolinak a védelmét is, az oklevél határozatának megfelelően.

A flottaépítés a letelepedést követően azonnal kezdetét vette: még 1530-ban elkészült a *Santa Anna*, melynek fedélzetén ötszáz ember tartózkodhatott egyszerre, akár hat hónapi élelemmel.⁷¹ Maguk a gályák nagy fejlődésbeli változást nem mutattak: hosszuk 125-180 láb volt továbbra is, legnagyobb sebességük 4,5 csomó. A kétszer 26 evező mellett 280 rabszolga foglalt helyet. A tüzérőt általában egy 48 fontos golyókat kirepítő ágyú és négy kartács képviselte. A hajók kapitánya, továbbá a tengernagy és annak helyettese is csak lovag lehetett.⁷²

Nicolas Marie Ozanne⁷³ hajóépítő mérnök és rézmetsző leírásai sok mindent elárulnak az egyes hajótípusokról, még akkor is, ha megfigyeléseit majdnem két évszázaddal a mediterrán vízi hadviselés hanyatlása után vetette papírra. A gályákról így ír:

„Bevetik őket a fregattok és más kisebb hadijárművek ellen is, amelyek a hazai kikötőt megtámadni vagy kikémleni akarják. Ezenkívül vannak más feladatok is, amelyekre a gályák igen alkalmasak.”⁷⁴

A manőverezésre viszont ez a hajótípus nem alkalmas. Ozanne ezért a korban legtipikusabb földközi-tengeri, *shebeck* névre hallgató típust ajánlja például kalóztámadások kivitelezéséhez:

„Rendkívül nagy méretű latin vitorlája mérsékelt széljárásban nagyon előnyös: erős szélben a nyílt tengeren kisebb latin vagy keresztvitorlát vonnak fel, ami könnyebben kezelhető és kevésbé veszélyes. [...] A hajó alakja, legyen az kisebb vagy nagyobb, mindig egyforma.”⁷⁵

Hiába azonban a sokféle típus és lehetőség, a máltai lovagok flottája lassan bővült, a keresztény kalózkodás pedig még a 17. században is negatív mérleggel jellemezhető.⁷⁶ Ritka volt az olyan eset, amikor a belépő rendtag anyagi

70 HOUSLEY, 1992. 231. – Mdina, az ősi központ még 1530-ban új városfalat kap, a század közepére kiépül a Mount Sciberras lábánál Málta mind a mai napig leglátványosabb erődítménye, a *St-Elmo*.

71 SEWARD, 1995. 271.

72 BRADFORD, 1964. 32.

73 A francia származású hadi szakember 1728-ban született, s 1811-ben hunyt el.

74 A részletet idézi MARJAI, 1990. 51.

75 A részletet idézi MARJAI, 1990. 55.

76 Michel Fontenay (az 1630. évre vonatkozó) adatai szerint a ráfordított költség (150 000–200 000 piaszter) 4,5–6%-a (kb. 9000 piaszter) térült meg. Idézi FODOR, 1999. 377.

helyzete lehetővé tette akár csak egy kisebb gálya felszerelését is. Adományként sem túl sűrűn került jó állapotú hajó az ispotályosok tulajdonába, ezért a drága vízi járművek nagyobb részét – a jól bevált módon – *corso* („portya”) alkalmával szerezte. Egyetlen nagyobb, már-már európai szintű adományozásról van tudomásunk: amikor 1549. szeptember 23-án, az őszi napéjegyenlőség idején a vihar által felkorbácsolt tenger a máltai kikötő valamennyi hajóját megrongálja vagy elpusztítja, csak maga II. Fülöp két teljesen felszerelt gályát bocsát a lovagrend rendelkezésére.⁷⁷

A Máltai Lovagrend tehát a török invázió előestéjén is éppen hogy teljesíteni tudja vállalásait, s az alapvető tevékenységei ráruházta kötelességeit. Úgy véljük, ez a megállapítás egy majdani, a sziget ostromának előtörténetét vizsgáló, monografikus igényű munkában nagy jelentőségű lehet.

Az első évtizedek kihívásai

Az ispotályosok berendezkedése új otthonukban tehát korántsem volt akadálymentes. A nehézségek a sziget körülményeiből, az európai nagypolitika (és valláspolitikai) fejlődéséből, illetve a rend belső struktúrájából egyszerre következtek.

A tény, hogy Málta 1530–1565 közötti történetét egyszerre jellemzik fényes haditettek és véres vereségek, bátor katonák és pénzéhes kalandorok, összefügg azzal, hogy az új államalakulatnak nagyon rövid idő alatt kellett látványos eredményeket felmutatnia, s így nem mindig válogathatott az eszközökben. Nem kis katonai erőfeszítést igényelt, hogy miközben a szigeten az alapvető gazdasági és infrastrukturális feltételeket kellett megteremteni, a császár megkövetelte a katonai részvételt az észak-afrikai törökellenes hadmozdulatokban.⁷⁸

V. Károly nagyszabású hadművelet-sorozata során az ispotályosokkal akarta felszámoltatni az Algéria területén menedékre lelő muszlim kalózok uralmát, akik az európai kereskedelmet éppen úgy ellehetetlenítették, mint annak idején az ispotályosok a Mameluk Egyiptomét Rhódoszról.⁷⁹ 1534-től erőteljes spanyol fegyverkezés kezdődött, amelynek anyagi forrását a gyarmatokról befolyó hatalmas összegek biztosították sokáig. Károly megbízottjai 1530. január

77 MARJAI, 1990. 68.

78 A hadműveletek részletes ismertetésére a teljes dolgozat sem tett kísérletet, ezért ilyen kis terjedelemben még a tények vázlatos ismertetésére sem vállalkozhattunk.

79 BARBER, 1970. 259.

21-én Bolognában további 1 200000 dukátot vettek át a francia küldöttségtől.⁸⁰ Ezekben az években került sor a német mintára kiképzett spanyol gyalogság, az *infanterie* felállítására, s ekkor nevezték ki a későbbi „Győzhetetlen Armada” magját alkotó flotta élére a 16. század derekának legzseniálisabb hadvezérét, az I. Ferencről V. Károlyhoz pártolt⁸¹ Andrea Doria genovai admirálist.⁸² Az uralkodó parancsára érkezett Máltára Adeodato Ferramolino itáliai hadmérnök is, aki elkezdte a szükséges erődítési munkálatokat a szigeten, nem utolsósorban a Szent Elmo-fok erődde alakításával.⁸³ A korszak rendkívül színes hadtörténetéből csak egyetlen eseményt emelünk ki: Tunisz ostromát. Doria a császár parancsára 1535-ben vette ostrom alá az erődöt.⁸⁴ Az adománylevélben is kifejezésre juttatott hűbéreskü értelmében a Máltai Lovagrend is kivette részét a harcokból: Fra’ Ottavio Bottigella pisai prior Doria helyetteseként négy máltai gályát, tizennyolc kétárbocos vitorlás kalózhajót és a rend nagygályáját irányította Tunisz alá. A hatalmas győzelmet követően, melynek utolsó mozzanataként Paolo Simeoni és néhány rab rendtársa lefegyverezte az őrséget, s beengedte a császári csapatokat, a fáma szerint V. Károly részt vett a nagygályán rendezett fogadáson, Bottigella meghívásának eleget téve. Az étellel-itallal roskadásig pakolt asztalok mellett lakmározó káplánok látványa bizonyára nem volt szokványos a császár számára, mert e szavakkal fordult az admirális helyettese felé: *„És ezek mit tesznek Isten dicsőségéért?”*

„Ezek – válaszolt hasonlóan metsző stílusban Bottigella – fegyverek és egyenruha nélkül, szandálban, durva öltözetben, lenyírt hajjal állnak Isten színe elé, s szemüket is lesütik szégyenükben. Ha Felséged csatlakozni óhajt, kaphat egy helyet a stallumon, s hozzá fekete kázmását szentolvasóval.”⁸⁵

Ha a fentebbi történet hitele megkérdőjelezhető is, jól rávilágít, hogy a névleg kereszties hadjáratban, gyakorlatilag V. Károly világbirodalmi expanziós hadműveleteiben való részvétel egyre terhesebbé vált a rend számára. 1544-

80 ZOMBORI, 2003. 67.

81 1528 augusztusában történt, vö. RADY, 1994. 41.

82 A de la Valette nagymesterrel is jó barátságban lévő Doria 1468-ban született, s 1560-ban hunyt el, vö. GUNST, 1976. 177–178.

83 Ferramolino javasolta először – immár Juan de Omédes nagymesternek – egy teljesen új erődváros kiépítését a szigeten. Elképzelése süket fülekre talált egészen az 1565-ös ostrom utáni újjáépítésig. BRADFORD, 2006. 123.

84 A hadművelet előzménye Barbarossa, a szultáni szolgálatban álló muszlim kalózvezér portyája volt Itália partjainál. Tuniszt 1534-ben a spanyolokkal szövetséges helyi uralkodótól szintén ő foglalta el, miután V. Károly csapatai előzőleg jelentős károkat okoztak a Peloponnészoszon a töröknek, vö. MALTBY, 2002. 46.

85 Idézi SEWARD, 1995. 271. – Élete végén V. Károly mégis felölti a fekete kázmását és a szentolvasót, de egészen más körülmények hatására...

ben, amikor az uralkodó Algír ellen vonult, a négyszáz máltai lovag közel egy-egyede még a kihajózást követően életét veszítette.⁸⁶ A spanyol udvar hódító háborúja – részint az anyagi fedezet fokozatos kimerülése folytán – a század közepére megtorpant, s védekezésbe ment át. Ennek a lovagrend részéről egyenes következménye volt Tripoli 1551-es elvesztése. Közvetlenül a „Nagy Ostrom” előtt a hírhedt oszmán kalózvezér, Dragut („az ördögfattyú”) már a Gabesi-öböl egyik szigetén, Jerbán üti fel fészket.⁸⁷

A lovagok számát azonban nemcsak a háborúk tizedelték meg, hanem két európai szinten is jelentős esemény. Az egyik, hogy II. Joachim brandenburgi örgróf 1539-ben a hitújítók oldalára állva önhatalmúlag megszervezte a rend protestáns ágát (vezetőjének neve: *Herrenmeister*), amely hivatalossá válása után (1648, vesztfáliai béke) idővel átörökíti magára a „johannita” elnevezést.⁸⁸ A másik nagy megrázkódtatást jelentő esemény VIII. Henrik egyházreformja volt. Az anglikán egyházat létrehozó uralkodót minden kétséget kizáróan a visszavágás is vezérelte a sikertelen egyeztetést követően (ebben L’Isle-Adam sem akadályozhatta meg, mert a nagymester még 1534 folyamán meghalt). Az angol nyelv birtokainak szekularizálása után kezdetét vette a hazatérő rendtagok meghurcolása, majd kivégzése.⁸⁹ A nyelvet végül hivatalosan 1540 májusában oszlatták fel, *baillivusuk* széke üresen maradt a nagytanácsban.⁹⁰

Vázlatos interpretációnk végén, a vizsgált tényezők tükrében talán már élhetünk a gyanúperrel, hogy komoly politikai stratégia húzódik meg az adományozás ténye mögött, s csak másodsorban keresztény császári gesztus.

86 LUTTRELL, 1997.

87 Dragut a sors különös fintoraként éppen annak a Jean Parisot de la Valette-nek közbenjárására szabadult ki Andrea Doria fogságából, akinek az ispotályosai által védett Málta falai előtt esik majd el 1565-ben, vö. MARJAL, 1990. 71.

88 Nézetünk szerint éppen emiatt a „johannita” terminus használata a rend egészére vonatkozóan csak a kereszties háborúk időszakában indokolt, ezért a dolgozat is következetesen az „ispotályos” elnevezést használja az átmeneti időszakot illetően.

89 Az angol nyelv főbb vezetői közül Thomas Dingley, illetve az 1970-ben boldoggá avatott Adrian Fortescue 1539-ben, David Gunston 1541-ben került vérpadra, vö. SEWARD, 1995. 272. – A rendelkezésre álló adatok szerint mindössze tíz angol lovag maradt a szigeten. Az utolsó közülük az a Sir Oliver Starkey, aki a Nagy Ostrom alatti nagymester, Jean Parisot de la Valette személyi titkára és legfőbb bizalmasa volt egyben, vö. BRADFORD, 1964. 35. Fortescue „viaticuma”, utolsó leírt gondolatai nemcsak őszinte, szívhez szóló gondolatok, hanem egy újkori teokratikus állam íratlan társadalmi normáinak foglalatjai is: „*Szeresd Istent mindenekfelett teljes szívvelled. Vágyakozz kegyelmére saját lelki egészségédnél is jobban. [...] Ne tartsd magad többre senkinél. [...] Légy csendes, de ha beszélned kell, ne hallgass. [...] Légy könyörületes a szegények iránt, s akkor Isten nagy kedvét leli majd benned. [...] Féld az Istent, s mindenkor tartsd szem előtt akaratát [...], de ha mégis vétkezel, hát ne ess kétségbe.*” – idézi SEWARD, 1995. 272–273.

90 Vö. BRADFORD, 1964. 35.

Felhasznált irodalom és rövidítések

BÁRÁNY

- 2006 BÁRÁNY Attila: Magyarország és a kései kereszties hadjáratok. In: *Magyarország és a kereszties háborúk. Lovagrendek és emlékeik*. Szerk.: LASZLOV-SZKY József – MAJOROSSY Judit – ZSENGELLÉR József. Máriabesnyő–Gödöllő, Attraktor, 2006. 139–167.

BARBER

- 1970 BARBER, Malcolm: *The Knight & Chivalry*. London, Longman, 1970.

BRADFORD

- 1964 BRADFORD, Ernle: *The Great Siege. Malta 1565*. London, Penguin Books, 1964² (1961).
- 2006 BRADFORD, Ernle: *Storia dei Cavalieri di Malta. Lo Scudo e La Spada*. Trad. di Bortolino, Adriana Crispi. Milano, Mursia, 2006³ (1972, 1975).

BRAUDEL

- 2004 BRAUDEL, Fernand: *Anyagi kultúra, gazdaság és kapitalizmus XV–XVII. század. A mindennapi élet struktúrái: a lehetséges és a lehetetlen*. Ford.: Pődör László. Budapest, Gutta, 2004² (1985).

CAMIRELLI

- 2003 CAMIRELLI, George: *Legendák Gozo szigetéről*. Ford.: Boda Magdolna. Szeged, Agapé, 2003.

CIARLO'

- 1999 CIARLO', John: *The Hidden Gem. St. Paul's Shipwreck Collegiate Church*. Valletta, Progress Press, 1999⁴ (1993).

CUTAJAR

- 1995 CUTAJAR, Dominic: *La Chiesa di San Giovanni a La Valletta. La Storia e le Opere d'Arte*. Malta, M. J. Publications, 1995.

ENGEL

- 1997 ENGEL Pál: 14. századi magyar vonatkozású iratok a johannita lovagrend máltai levéltárából. In: *Történelmi Szemle* 39. (1997) 1. sz. 111–118.

FODOR

- 1999 FODOR Pál: Máltai kalózok, török rabok és francia kereskedők a Földközi-tengeren a 17. század elején. In: *Történelmi Szemle*, 41. (1999) 3–4. sz. 369–385.
- 2001 FODOR Pál: Máltai rabok, török kalózok és francia kereskedők a Földközi-tengeren a XVII. század elején. In: FODOR Pál: *A szultán és az aranyalma*. Budapest, Balassi, 2001. 342–363.

GÖMBÖS

- 1993 GÖMBÖS Tamás: *A szerzetes-és lovagrendek címerei és viseletei*. Budapest, Tellér, 1993.

GUNST

- 1976 GUNST Péter: *V. Károly*. Budapest, Akadémiai, 1976.

HOUSLEY

- 1992 HOUSLEY, Norman: *The Later Crusades from Lyons to Alcazar 1274–1580*. Oxford, University Press, 1992.
- 2002 HOUSLEY, Norman: *Religious Warfare in Europe, 1400–1536*. Oxford, University Press, 2002.

HUNYADI

- 2006 HUNYADI Zsolt: A johanniták a középkori Magyarországon a 14. század végéig. In: *Magyarország és a keresztes háborúk. Lovagrendek és emlékeik*. Szerk.: LASZLOVSZKY József – MAJOROSSY Judit – ZSENGELLÉR József. Máriabesnyő–Gödöllő, Attraktor, 2006. 139–167.

JARDIN – GUYARD

- 2004 JARDIN, Prosper – GUYARD, Philippe: *I Cavalieri di Malta*. Trad. di Gabbi, Mario. Milano, San Paolo, 2004³ (1974, 2002).

KARASSAVA-TSINGILIRI

- 1994 KARASSAVA-TSINGILIRI, Fotini: The Hospitallers' Medical Tradition: 1291–1530. In: *The Military Orders. Fighting for the Faith and Caring for the Sick*. Ed.: BARBER, Malcolm. Cambridge, Variorum, 1994. 89–97.

KORPÁS

- 1998 KORPÁS Zoltán: Spanyol védelmi rendszer Észak-Afrikában V. Károly uralkodása alatt. In: *Africana Hungarica*, 1. (1998) 1. sz. 53–74.

LUTTRELL

- 1994 LUTTRELL, Anthony: The Hospitallers' Medical Tradition: 1291–1530. In: *The Military Orders. Fighting for the Faith and Caring for the Sick*. Ed.: BARBER, Malcolm. Cambridge, Variorum, 1994. 64–82.
- 1997 LUTTRELL, Anthony: The Military Orders, 1312–1798. In: *The Oxford Illustrated History of the Crusades*. Ed.: RILEY-SMITH, Jonathan. Oxford–New York, k. n., 1997² (1995). 326–365.

MALLIA-MILANES

- 1994 MALLIA-MILANES, Victor: Corsairs Parading Crosses: The Hospitallers and Venice, 1530–1798. In: *The Military Orders: Fighting for the Faith and Caring for the Sick*. Ed.: BARBER, Malcolm. Cambridge, Variorum, 1994. 103–113.

MALTBY

- 2002 MALTBY, William: *The Reign of Charles V*. New York, Palgrave, 2002.

MARJAI

- 1990 MARJAI Ferenc: *A kereszt és a kard lovagjai*. Budapest, Új Nap, 1990.

POHL – VOCELKA

- 1995 POHL, Walter – VOCELKA, Karl: *A Habsburgok: egy európai dinasztia története*. Szerk.: VACHA, Brigitte. Ford.: Bagi Dániel et alii. Budapest, Gulliver, 1995.

RÁCZ

- 2002 RÁCZ András: Rodosz 1480-as ostroma. A johannita lovagrend és a török terjeszkedés a Földközi-tenger keleti medencéjében. In: *Sic Itur ad Astra*, 14. (2002) 2–3. sz. 41–85.

RADY

- 1994 RADY, Martin: *The Emperor Charles V. Seminar Studies in History*. London–New York, Longman, 1994.

RODRÍGUEZ-SALGADO

- 1988 RODRÍGUEZ-SALGADO, M. J.: *The Changing Face of Empire. Charles V, Philip II, and the Habsburg Authority 1551–1559*. Cambridge, University Press, 1988.

SEWARD

- 1995 SEWARD, Desmond: *The Monks of War. The Military Religious Orders*. Suffolk, Penguin Books, 1995² (1972).

SIRE

- 1994 SIRE, H. J. A.: *The Knights of Malta*. New Haven–London, Yale University Press, 1994.

WILLIAMS

- 1994 WILLIAMS, Ann: *Xenodochium to Sacred Infirmary: the Changing Role of the Hospital of the Order of St John, 1522–1631*. In: *The Military Orders: Fighting for the Faith and Caring for the Sick*. Ed.: BARBER, Malcolm. Cambridge, Variorum, 1994. 97–102.

ZOMBORI

- 2003 ZOMBORI István: Az 1532-es török hadjárat és V. Károly. In: *Aetas*, 18. (2003) 2. sz. 68–84.

Melléklet

V. Károly oklevelének magyar fordítása⁹¹

Mi, V. Károly,⁹² Isten kegyelméből és irgalmából mindenkor fenséges római császár, Kasztília, Aragónia, továbbá mindkét Szicília,⁹³ Jeruzsálem, Magyarország, Dalmácia, Horvátország, León, Navarra, Granada, Toledo, Valencia, Galícia, Mallorca, Hispánia, Szardínia, Córdoba, Korzika, Murcia, Jaén, Algarben, Algeciras, Gibraltár, a Kanári-szigetek, az óceáni tengerben fekvő ország királya, Ausztria főhercege, Burgundia és Brabant hercege, Barcelona, Flandria és Tirol grófja, Vizcaya és Molina ura, Athén és Neopatria hercege, Roussillon és Cerdana grófja, Oristan és Gociano márkija,⁹⁴ s anyánk, Johanna,⁹⁵ adományozzuk a jeruzsálemi Szent János Rend, vagyis az általunk különösen nagyrabecsült, tiszteletreméltó és istenfélő, számunkra igen kedves nagymester, perjelek, tisztartók, káplánok és lovagok konventjének, rendjének és vallásának azért, hogy sok bolyongás után székhelyet nyerjenek, miután a törökök hosszas és aljas támadása folytán Rhódosz sziget elveszett. Hitük legyen olyan férfihoz illő fegyver, mellyel a bűnös lelkeket megmentik fogadalmuk szerint. Hasonló megfontolásból, mellyel a Szent Hithez kötődünk, úgy döntöttünk, hogy fentebb nevezett nagymesternek és rendnek önként békés székhelyet adunk (hogy többé ne bolyongjanak a világban), azonfelül mi és örökösaink a birodalomban, megengedjük jelen, minden időkre érvényes adománylevelünkkel, megíngathatatlan szándékunkkal és királyi hatalmunkkal, tulajdon elgondolásunk szerint különösen elrendeljük a tiszteletreméltó nagymester, a jeruzsálemi

91 Deed donation of the Maltese Islands to the Order of St. John of Jerusalem by Emperor Charles V in 1530. Latin, English, French, Italian text. Valletta, Archive and Library of Valletta, é. n.

92 (Habsburg) V. Károly. Szép Fülöp és Őrült Johanna legidősebb fia 1500-ban Gentben született. 1517-től spanyol király, 1519. szeptember 1-jétől német-római király, 1530-tól császár. 1556. október 25-én ünnepélyesen bejelentette lemondását, s Yuste kolostora melletti kúriájába vonult vissza, itt is halt meg 1558 folyamán.

93 *Utriusque Siciliae*. Az elnevezés nem pusztán a sziget, hanem teljes Dél-Itália területét is magában foglalja. Az oklevél szövegében a *Regni praedicti Siciliae*, illetve a *Regni praefati Siciliae* terminusok is előfordulnak.

94 V. Károly hivatalos titulatúrájához magyar nyelven lásd POHL – VOCELKA, 1995. 145.

95 „Őrült” Johanna anyakirályné, Aragóniai Ferdinánd és Kasztíliai Izabella egyetlen, felnőttkort megért gyermeke, (Habsburg) Szép Fülöp hitvese. Elmebetegsége miatt férje halála után egy kolostorban volt kénytelen napjait tengetni, de oklevelünk kiadása után még negyedszázadot élt (1555-ben hunyt el).

Szent János Rend nemes és kötöttség nélküli földbe: városainkba, várainkba, vidékeinkbe és falvainkba történő beiktatását;

Tripoli,⁹⁶ Málta⁹⁷ és Gozo⁹⁸ területét minden városukkal, váraikkal, egész térségükkel, falvaikkal és vidékeikkel, védelmükkel és kormányzásukkal hamisítatlanul egyesítve, továbbá ítélezési és pallosjoggal a férfiak és asszonyok fölött a lakott rész határáig, s a lakosokat jelen törvényükkel, státusukkal, körülményeikkel, egyéb jogaikkal, földekkel, mentességekkel, kiváltságokkal, terményekkel és egyéb engedményekkel mint joghatóságuk alá tartozókat elismerjük, és azokat kötöttség nélkül biztosítjuk.

Következésképpen a földért, amelyet általunk és ugyanezen helyeken az idő folyamán uralkodó örököseinktől birtokba vesznek, minden évben kötelesek akár személyesen, akár megbízott küldöttek útján egy ölyvöt vagy sólymot⁹⁹ il-lőn átadni akár az alkirály, akár a helytartó közvetítésével, aki éppen akkor a kormányzatot hűbéri szolgálat jegyében ellenőrzi, s akinek hatalma semleges és mentes az adófizetéstől és egyéb katonai szolgálat alól, amely vazallusoknál szokásos. Mindazonáltal a földbirtokba való beiktatást minden esetben meg-újítják majd örököseink; helyreállítják a jogfolytonosságot, s megerősítik a nagy-mestert és fent nevezett rendet pozíciójában, továbbá említett városokban, erődökben, vidékekben és szigeteken. Esküt tesznek arra, hogy nem tűrik el sem megrövidítését, sem megtámadását országainknak, földjeinknek és birtokainknak, nem pártoskodnak ellenünk, fentebb említett javadalmuk örököseink uralmát sem tengeren, sem szárazföldön nem veszélyeztetni, s nem segítik az

96 Tripoli(sz) a mai Líbia nyugati határvidékén fekszik, a Gabesi-öböl keleti partjánál. Stratégiai jelentőségét növelte kikötője és a fellegvár, azonban védelmének ellátása – mely az oklevél kifejezett utasítása az ispotályosok részére – szinte kivitelezhetetlen volt 400 km-es távolságból. A kulcsfontosságú erősség még V. Károly uralma idején végleg elvesztett (1551). Az észak-afrikai védvonalra lásd továbbá KÖRPÁS, 1998. 53–74.

97 Az oklevélben előforduló alakok a *Melibetum*, *-i*, *n.* ragozott változatai. (Málta beszélő nevet visel: a „mézszigetre” szinte valamennyi nyelvben visszavezethető az országnév.)

98 Gozo (az oklevélben *Gaudisium*, *-i*, *n.*), illetve tőle délre a sziklás, kicsiny sziget: Comino a főszigettől északi irányban fekszenek. Gozo a jelenlegi kutatás számára elsősorban ősi prehistorikus kultúrája miatt érdekes, a középkorban és a kora újkorban viszont – nem kis részben előnytelenül nyitott, komolyabb védmű nélküli területének köszönhetően – szinte vonzotta a tengeri kalózokat és a rabszolgakereskedőket. 1551-ben gyakorlatilag a teljes lakosságát elhurcolja a török, vö. CAMILLERI, 2003. 9.

99 *Sub censu dumtaxat unius accipitris, seu falconis quolibet anno in die festi omnium Sanctorum praestandi.* A szigeten egyébként nem őshonos vadászmadár jelképes adó, azt bizonyítja, hogy kötöttség nélküli hűbérbirtokként adományozza az uralkodó a rendnek a területet. (Ezúton köszönöm Sashalmi Endre opponensi véleményét az oklevél jogi terminusainak fordítását illetően.)

ellenünk törőket, hanem inkább fáradságot nem kímélve igyekeznek elhárítani őket.

Ha valakit főbenjáró bűn elkövetésével vádolnak meg vagy hasonló eljárás folyik ellene, elmenekülhet a szicíliai királyságokból, s menedéket lelhet ezen a szigetekon és birtokaikon, ha viszont az alkirály, a kormányzó vagy az éppen működő igazságszolgáltató szervek részéről kívánatos, kötelesek kiűzni a menekültet vagy menekülteket a szigeteikről. Azokat ellenben, akiket hazaárulással vádolnak, nem űzhetik el, hanem az alkirály vagy helyettese kérése alapján kötelesek vasra veretni, s fegyveres kísérettel az alkirály vagy a kormányzó elé vitetni.

Megmarad továbbá a máltai püspökségnek¹⁰⁰ joghatósága rendelkezésünk szerint a Szicíliaikként említett királyságokban mi és örököseink ajándékként. Püspökünk, s szeretett tanácsosunk, Balthasar de Waltkirk birodalmi alkancellár, az egyházkerület általunk kinevezett fejének halála után, s minden ezután bekövetkező üresedés tekintetében a fentebb említett nagymester, s a rendnek nevezett konvent jogosult püspököt megnevezni a fentebbi Szicíliaak alkirálya előtt három rendtagból, amelyből legalább egy lehet és legyen általunk, illetve említett királyságainkban örököseink által javasolt személy, aki alkalmas, megfelelő és méltó a főpásztori állás betöltésére, amely egyházkerület, illetve említett püspökség élére kinevezük, amelyre méltónak találtuk vagy találták; nevezett nagymester pedig köteles nagykereszt adományozásával elismerni, s az összes perjelekkel és tisztartókkal együtt a rendi tanácsba beengedni.¹⁰¹

Mivel a rend admirálsa kötelezően mindig az itáliai nyelvből kerül ki,¹⁰² tanácsoljuk, hogy alkalmas embert találjanak erre a tisztségre megüresedés esetén. Ésszerű, hogy nyelve legfelkészültebb férfiúját válasszák e hivatal élére, aki megbízásának képes úgy eleget tenni, hogy személyében senki sem kételkedik.

Készüljenek továbbá törvények és határozatok a három előző cikkelyhez a rend szokásai, hagyományai, valamint szentatyánk¹⁰³ és az apostoli Szentszék jóváhagyása és fennhatósága alapján, s kötelezzék jelen és minden elkövetke-

100 A máltai püspök (*episcopus Melibetani*) és az egyházi hierarchián voltaképpen kívülálló rend viszonya számos konfliktus forrásává válhatott volna, Károly ezért az okiratban mint „ajándékot” (*praesentationi nostrae*) átadja a püspökjelölés jogát a rendnek, némi megkötéssel.

101 *Sic ad dictum episcopatum promotum teneatur Magister praedictus Magnam Crucem concedere, eumque ad Consilium dicti Ordinis cum Prioribus, & Bajulivis admittere.* A nagykereszt adományozásával a mindenkori máltai püspök a *consilium ordinarium*, vagyis a Rendi Tanács tagja lesz.

102 Az itáliai és a provençe-i nyelv lovagjai mindig a flottán szolgáltak.

103 VII. Kelemen (1523–1534), eredeti nevén Giulio de’ Medici, Capua perjeleként maga is a lovagrend tagja volt ifjúkorától fogva.

zendő nagymestert, hogy ünnepélyes esküt tegyen a hű szolgálatra és említett törvényekre, s arra, hogy sértetlenül megőrzik azokat.

Amennyiben sikerül a rendnek visszafoglalni Rhodosz szigetét, s ennek okán, de akár egyéb okból a rend fentebb említett szigeteit és velük járó földjeit elhagyja, s máshol száll meg, illetve alapít székhelyet, eme földbirtokait hűbérurának engedélye nélkül semmiféle személynek nem adhatja át vagy idegenítheti el. Amennyiben engedély nélkül merészelnék túladni rajta vagy elidegeníteni, visszaháramlik ránk és utódainkra minden kiváltságával egyetemben. Nem különben azon hajítógépek és hadigépek, amelyek jelenleg Tripoli erődjében és városában vannak a vonatkozó leltári jegyzékek szerint, megtartandók hároméves időtartamra a város és a fellegvár védelmére; e kötelezettség a három év letelte után feljogosít felújításukra, hacsak akaratumkkal nem látjuk jónak az időtartam meghosszabbításának szükségességét a város és a fellegvár nagyobb védelmére.

Továbbá meghatározott személyeknek jutalmakat és ajándékokat: egyszerűket vagy állandóakat kell kiutalni a még nem függésben lévő területeken, melyeket érdem vagy más egyéb szolgálat alapján kell kiosztani. Bármely területen is állomásozik az illető, nem bocsátható el jutalom nélkül, de szolgálati helyén kell maradnia mindaddig, amíg a fentebb említett nagymester és a konvent jónak nem látja kitüntetni valahol máshol egy hasonló birtoktesttel. A jutalomosztás érdekében elkerülendő minden keletkező nézeteltérés, bosszúság és további költség az alábbi módon: amint a nagymester és a konvent jónak lát bárkit is megjutalmazni, két bírót kell kinevezni; az egyiket, nevünkben, az éppen kormányzó alkirály, a másikat pedig a nagymester és a konvent köteles kijelölni. Ezek röviden és precízen tartoznak a jutalmat meghatározni, érvekkel alátámasztva mindkét részről, de bármely egyéb jogi eljárás nélkül; pénz osztása esetén pedig kiszámolják, hogy a jogszabályok mennyit biztosítanak. Amennyiben lehetőségként felmerül a két bíró közt a különböző és egymással ellentétes véleményezés, mindkét oldal hozzájárulásával egy harmadikat kell kinevezni; amíg a kérdést eldöntik vagy megvizsgálják, s a jutalom mértékét megállapítják, a birtokosok élhetnek tulajdonjogaikkal az ideiglenes birtokon, s elfogadhatják a jogaik érvényesítéséből származó javakat az ellenszolgáltatás kiutalásáig.¹⁰⁴

A fentebb megfogalmazott és leírt feltételek terhe alatt és attól semelyik ponton sem eltérve, a bevezetésben említett nagymestert és konventet kizárólagosan iktatjuk be a kinyilvánított birtokba. Ahogy legjobb, legteljesebb és

104 Az oklevél ezen passzusa meglehetősen bonyolult eljárást ír elő. Oka egyrészt a kisszámú továbbosztható föld, másfelől a lovakok állandó fegyverben tartása lehetett.

leghasznosabb módon kijelentjük alkalmasságukról és jótéteményeikről, állhatatosságukról, jóságukról és eszességükéről, s megnyerő értelmükről, ugyanarra a birtokra fentebb nevezett nagymestert, konventet és rendet beiktatjuk, s visszavonhatatlanul költöztetjük. Teljes joggal és birtoklással, hatalommal, s mindennemű joggyakorlással együtt örök időkre és a békés állapotok fenntartásával, s ebből fakadóan engedményekkel, amint a legjobb, legteljesebb és legtartósabb jogok szerint adhatók, adjuk, engedélyezzük és adományozzuk nevezett nagymesternek, konventnek és rendnek az összes jogot, hogy szabad eljárással dolgok és személyek ügyében, s más egyebekben is, amelyekben jelenleg eljárunk, dönthessenek. Minden olyan kiváltságot, amelyet a jog szabadon biztosít, azokkal együtt, amelyeket mi gyakorlunk, fentebb nevezett Nagymesternek, Konventnek és Rendnek a kinyilvánítottakkal együtt az egyes helyeken valódi, hasznos urakká, befolyásos intézőkké és felügyelőkké tesszük. Nem adunk viszont felhatalmazást azon legfelsőbb ügyekben, amelyek hatáskörét korábban lefoglaltuk, illetve mi magunk és udvarunk gyakoroljuk.

A felügyelet ettől az időtől kezdve fent nevezett nagymester, konvent és a jeruzsálemi Szent János Rend megbízatása, ugyanazzal a hatáskörrel, amellyel azelőtt mi gyakoroltuk, mindenén és mindenkin. Azon férfiak és asszonyok, akik az említett szigeteken, városokban, földeken, helyeken és várakban laknak, vagy a nagymester (az említett területek jogos tulajdonosa) által kiadott jogosítványokkal és feltételekkel a jövőben lakni fognak, őt szolgálni kötelesek, mint ahogy a jó és hűséges vazallusok mindig követik uruk akaratát. Felajánlják hűségüket és esküt tesznek nevezett Nagymesternek és Konventnek, ahogyan szokás; mi magunk szintén, amely pillanattól fogva letették az esküvést, s hűbéri fogadalmat tettek, felmentjük őket minden olyan eskü és szolgálat alól, amelyet számunkra és utódainknak vagy egyéb személynek nevünkben tettek.

Mindazonáltal Nagyságos Fülöp, Asztúria, Granada stb. hercege, legkedvesebb utódunk és elsőszülöttünk,¹⁰⁵ akit később boldog és számos napot megérő uralmunkat követően a királyságokban és uradalmainkban Isten kegyelméből közvetlen leszármazottunknak és örökösünknek nyilvánítunk atyai áldásunktól övezve; a leghatalmasabb és nagyságos, szeretett tanácsosok, továbbá hűséges alkirályunk és főkapitányunk a Szicíliai Királyságokban, a hivatalában lévő főbíróság, felséges királyi udvarunk bírái, tisztségviselői, udvarmesterünk, titkos tanácsosunk, kincstárnokunk és híveink birodalmunkban, [...] pártfogóink, erődjeink kapitányai, várnagyai és őrei, kapusaink és kulcsárjaink, titkos megbízottjaink, s mindenki más egyéb a hivatalokból és a szicíliai

105 *Illustrissimo propterea Philippo Principi Asturiarum et Gerundae &c. Filio primogenito [...]:* a későbbi II. Fülöpöt (1556–1585) van szó.

királyságokból, főleg a szigetekről, Tripoli városából és erődjéből jelentől fogva a jövőre vonatkozóan különösen elrendeljük és meghagyjuk megbotránkozásunk és haragunk, továbbá tízezer korona összegű, akár tulajdonukra kirott, akár kincstárunkba befizetendő büntetés terhe alatt, hogy megtartják, támogatják, teljesítik és sértetlenül betartatják és teljesítettik másokkal jelen határozatainkat és engedményeinket, úgy külön, mint együttesen, ahogy feljebb említés történt róla.

Alkirályunk továbbá maga, illetve az általa kiválasztott vagy megnevezett küldött útján átadja jelen üres és szabad birtokot, ahogy említettük, fentebb nevezett Nagymesternek és Konventnek vagy a helyére kinevezett kormányzóknak juttatunk. A küldött vagy küldöttek befejezik és megkötik a feltételeket és az egyezséget, s mi pedig rájuk ruházzuk a hatalmat, összes fennhatóságunkat, amelyekben kötelesek megerősíteni a nagymestert és a konventet. Állhatatosan megvédik őket továbbá mindenki ellen, hogy ne kényszerüljenek kölcsönöket, vámokat vagy bármely adót és juttatást fizetni.

Továbbá, hogy érvényt szerezzünk jelen okmányoknak, amely esetben szükséges, minden hiányosságot, érvénytelenséget, hibát vagy mulasztást orvosolunk, még ha bármely kevés esély is van felbukkanásukra jelenleg; olyan szükségletekben pedig, amelyekben királyi fennhatóságunk bővelkedik, kárpótlást biztosítunk.

Ezen okból rendeltük el jelen oklevél kiállítását és hitelesítését Szicília rendes ügyeihez használatos pecsétünkkel.

Kelt Castelfrancóban¹⁰⁶ március hó 23. napján a 3. indictióban¹⁰⁷ az Úr megtestesülésének 1530. évében és birodalmi császárságunk 10. évében,¹⁰⁸ kasztíliai, leóni, granadai és egyéb királynői uralmunk¹⁰⁹ 27., Navarra 16., Aragónia, továbbá Szicília, Jeruzsálem és egyebek, továbbá királyságunk 15. évében.

(V. Károly saját kezű aláírása)¹¹⁰

106 Észak-itáliai kisváros Padovához és Trevisóhoz közel, a mai Veneto tartományban.

107 Adókvetésre utal, hiszen a király ekkor még a spanyol trónon sem ül 15. éve.

108 Az ünnepélyes bolognai császárkoronázásra pár hónappal jelen oklevél kiállítása előtt került sor, tehát szimbolikusan értelmezendő az uralkodási dátum.

109 Az anyakirálynéira utal értelemszerűen, lásd 95. jegyzet.

110 Az oklevél eredetijén a spanyol *Yo El Rey* („Én, a király”) kézjegy olvasható, alatta az adományozást és az iktatást megerősítő aláírások.